

**Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Кафедра археології, спеціальних історичних
і правознавчих дисциплін**

Адамовський Володимир Іванович

**«СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ СТУДІЇ»
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

**Кам'янець-Подільський
2023**

УДК 316+34](078.5)
ББК 60.5+67я73
А28

*Рекомендовано до друку вченою радою
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка (протокол № 6 від 25.05.2023 р.)*

Рецензенти:

- Місінкевич Л. Л.** доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.
- Лінник Н. В.** кандидат юридичних наук, завідувач відділення «Право» відокремленого структурного підрозділу «Кам'янець-Подільський фаховий коледж закладу вищої освіти «Подільський державний університет».
- Найчук А. В.** кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри політології та філософії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

А28 Адамовський В. І. Соціально-правові студії : методичні рекомендації до семінарських занять. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 62 с.

Методичні рекомендації до семінарських занять з курсу «Соціально-правові студії» рекомендується студентам усіх напрямків та форм навчання. Вони містить навчальну програму з курсу; плани семінарських занять, які включають: ключові поняття, питання для самостійного опрацювання, теми рефератів та тестові завдання до тем; рекомендації самостійної роботи та методичні поради до самостійної підготовки студентів; рекомендації організації індивідуальної роботи (індивідуальні навчально-дослідницькі завдання) та методичні поради до їх виконання; модульні контрольні роботи й методичні рекомендації до їх виконання; питання до підсумкової атестації, критерії та норми оцінювання знань, умінь та навичок студентів; словник термінів; список літератури зі змістового модуля 2 курсу «Соціально-правові студії».

УДК 316+34](078.5)
ББК 60.5+67я73
А28

© Адамовський В. І.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «БЛОКУ 2 (ПРАВознавство)»	5
ЗМІСТ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2	6
СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ: КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ, ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ, ТЕМИ РЕФЕРАТИВ ТА ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМ	8
САМОСТІЙНА РОБОТА ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ	28
ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА (ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ЗАВДАННЯ) ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ	31
МОДУЛЬНІ КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ Й МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ	35
ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ	41
КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТІВ	43
СЛОВНИК ТЕРМІНІВ	45
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	60

ВСТУП

Актуальність наукового напрямку і навчальної дисципліни обумовлені насамперед тим, що без всебічного аналізу соціально-правових проблем неможливо розкрити перспективи розвитку правової системи, її роль у вдосконаленні соціальних відносин, а також розробити наукову платформу здійснення правової реформи, покликаної забезпечити верховенство закону в усіх сферах життя суспільства, зміцнити механізм підтримання правопорядку на основі розвитку народовладдя. Дослідження соціологічних аспектів права сприяє формуванню і реалізації концепції правової держави.

Предметом навчальної дисципліни є суспільні взаємовідносини, що виникають у процесі формування правових актів, тобто при підготовці до трактування соціальних відносин у юридичних нормах, а також при реалізації правових приписів щодо регулювання соціальної поведінки як окремої особи, так і певних соціальних утворень.

Методичні рекомендації до семінарських занять з курсу «Соціально-правові студії» рекомендується студентам усіх напрямків та форм навчання. Вони містять навчальну програму з курсу, плани семінарських занять та методичні поради до них, методичні вказівки з організації та написання модульної контрольної роботи, самостійної роботи, критерії та норми оцінювання знань, умінь та навичок студентів зі змістового модуля 2 курсу «Соціально-правові студії».

Програма навчальної дисципліни

Денна форма навчання

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин						
	Разом	у тому числі					
		Лекційні заняття	Практичні заняття	Семинарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Індивідуальна робота
Блок 2 (Правознавство)							
Змістовий модуль 2. Основні поняття теорії держави і права							
Тема 1. Поняття і ознаки держави	6	2				4	
Тема 2. Основні поняття теорії права	6	2		2		4	
Тема 3. Правовідносини: поняття, основні ознаки і види	6	2				4	
Тема 4. Поняття, ознаки і види право-порушень	6	2				4	
Тема 5. Основи Конституційного законодавства	7			2		5	
Тема 6. Основи Цивільного законодавства	5					3	
Тема 7. Основи Сімейного законодавства	5			2		3	
Тема 8. Основи Трудового законодавства	5			2		3	
Разом за змістовим модулем 2	46	8		8		30	

Методи контролю: поточне, усне опитування та поточне тестування, співбесіда, контрольна робота, оцінка за навчальний проект (реферат), підсумковий тестовий контроль, залік.

ЗМІСТ ЗМІСТОВОГО МОДУЛЯ 2

«Основні поняття теорії держави і права»

Тема 1. Поняття і ознаки держави

Виникнення держави і права. Основні теорії походження держави і права. Поняття і ознаки держави. Поняття і види функцій держави. Класифікація держав у залежності від їх форми (форми правління, форми державного устрою, форми державного режиму).

Тема 2. Основні поняття теорії права

Поняття, ознаки і види соціальних норм. Взаємозв'язок соціальних норм. Поняття і ознаки права. Право – особливий вид соціальних норм. Єдність і відмінність права і моралі. Функції права. Джерела (форма) права: поняття і види. Закони і підзаконні акти.

Тема 3. Правовідносини: поняття, основні ознаки і види

Поняття, ознаки і види правовідносин. Структура правовідносин. Суб'єкти права: поняття і види. Юридичні факти: Поняття, значення і класифікація.

Тема 4. Поняття, ознаки і види правопорушень

Поняття, ознаки і види правомірної поведінки. Поняття, ознаки і види правопорушень. Склад правопорушення. Причини правопорушень і шляхи їх усунення. Поняття, підстава, ознаки, цілі та види юридичної відповідальності. Поняття законності і правопорядку, їх гарантії.

Тема 5. Основи Конституційного законодавства

Конституція України – основний закон держави і суспільства. Конституційний лад України, його принципи. Конституційна форма правління, державного устрою і державного режиму в Україні. Територіальний устрій в Україні. Конституційний статус Автономної Республіки Крим. Державна символіка України. Законодавство про мови в Україні. Конституційний принцип розподілу державної влади. Система органів державної влади в Україні. Правовий статус і повноваження Верховної Ради України. Правовий статус народного депутата України. Правовий статус Президента України. Правовий статус Кабінету Міністрів

України. Центральні органи виконавчої влади в Україні. Місцеві органи виконавчої влади в Україні.

Тема 6. Основи Цивільного законодавства

Загальна характеристика цивільного права України. Цивільно-правові відносини. Учасники цивільних правовідносин. Особисті немайнові права громадян і їх захист. Майнові права громадян і юридичних осіб. Право власності та його конституційний захист. Види ці вільно-правових договорів. Поняття і характеристика договорів: купівлі-продажу, майнового найму (оренди), позики, дарування. Поняття спадкування. Спадкування за законом і за заповітом. Перша і друга черги спадкоємців за законом. Право на обов'язкову частку у спадщині.

Тема 7. Основи Сімейного законодавства

Загальна характеристика Сімейного кодексу України. Шлюб і умови його укладання. Державна реєстрація шлюбу. Недійсність шлюбу. Особисті немайнові права і обов'язки подружжя. Право власності подружжя. Припинення шлюбу. Особисті немайнові права і обов'язки батьків. Майнові права і обов'язки батьків і дітей. Позбавлення батьківських прав. Усиновлення. Опіка і піклування щодо дітей. Патронат над дітьми.

Тема 8. Основи Трудового законодавства

Загальна характеристика трудового законодавства України. Поняття, сторони і зміст трудового договору. Трудові правовідносини. Колективний договір. Умови і порядок прийому на роботу. Порядок припинення трудового договору з ініціативи працівника. Порядок припинення трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу. Робочий час і його види. Поняття і види часу відпочинку. Трудова дисципліна. Правила внутрішнього трудового розпорядку. Види, порядок накладення і зняття дисциплінарних стягнень.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ: КЛЮЧОВІ ПОНЯТТЯ, ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ, ТЕМИ РЕФЕРАТІВ ТА ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМ

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1.

Тема: Основи Конституційного законодавства (2 год.)

Мета: розкрити сутність правових норм, перш за все принципів і норм конституції, які закріплюють основи політичної та економічної організації суспільства, форму держави, порядок і принципи формування та компетенцію органів державної влади, основи правового статусу людини і громадянина.

План

1. Поняття, сутність та класифікація конституцій.
2. Значення Конституції для розвитку суспільства і держави.
3. Конституційні основи Української держави та принцип розподілу державної влади.
4. Державні символи.

Ключові поняття: конституція, верховенство права, правова держава, суверенність, демократизм, державні символи.

1. Термін «**конституція**» походить від латинського слова, що означає «устрій» або «встановлення». Вперше це визначення застосовували ще в античні часи в стародавньому Римі, під ним розумілись окремі акти імператорської влади. Застосування терміну «конституція» в сучасному його розумінні пов'язане з епохою буржуазних революцій XVIII ст. **Писана конституція** – це єдиний нормативний акт, прийнятий у встановленому порядку, що має чітку внутрішню структуру (розділи, глави, статті тощо) і офіційно проголошений основним законом. **Неписана конституція** – сукупність різних законів, звичаїв, що мають самостійне значення, прийняті в різний час і в різному порядку. В наш час такі конституції збереглись у Великобританії, Новій Зеландії, Ізраїлі.

2. **Суверенність** (від франц. «незалежність») держави означає, що її влада є верховною, самостійною і неподільною у від-

носінах, які мають місце в межах кордонів цієї держави, а також незалежність і рівноправність у взаємовідносинах з іншими державами.

3. **Демократизм** в Україні передбачає створення сприятливих умов для широкої та реальної участі своїх громадян в управлінні справами держави і суспільства, забезпечення багатоманітності економічного, політичного, культурного життя тощо.

4. **Державні символи** – це сукупність конституційно закріплених знакових, образних чи музичних виразів, що юридично уособлюють державу. Вони створюються, опираючись на історичне минуле народу, його національні традиції. В якості таких державних символів виступають Державний Герб, Гімн, Прапор, а в деяких державах – Державне Гасло.

Питання для самостійного опрацювання

1. Які основні ознаки та юридичні властивості Конституції України?
2. Які повноваження має Президент України?
3. На який строк обираються судді Конституційного суду України?
4. Яку структуру має Конституція України?
5. Який порядок унесення змін до Конституції України?
6. Які державні символи має Україна?
7. Яка виборча система діє в Україні?

Теми рефератів:

1. Конституція України – Основний Закон держави і суспільства.
2. Конституційний лад України, його принципи.
3. Інститут громадянства України.
4. Принципи громадянства України.
5. Набуття, прийняття, припинення, втрата громадянства України.
6. Виборче право і виборча система України.
7. Органи державної влади в Україні.

Тестові завдання

1. Конституція України складається із:

- а) 14 розділів;

- б) 15 розділів;
- в) 16 розділів;
- г) 17 розділів.

2. 24 серпня 1991 року було прийнято:

- а) Декларацію про державний суверенітет України;
- б) Акт проголошення незалежності України;
- в) Конституцію України;
- г) Європейську конвенцію з прав людини.

3. Яка функція не належить до функцій Конституції Украї-

ни:

- а) унітарна функція;
- б) установча функція;
- в) охоронна функція;
- г) стабілізуюча функція.

4. Україна за формою правління:

- а) президентська;
- б) парламентська;
- в) президентсько-парламентська;
- г) парламентсько-президентська.

5. Територія України складається:

- а) із 22 областей;
- б) із 23 областей;
- в) із 24 областей;
- г) із 25 областей.

6. До державних символів України не належить:

- а) Державний Прапор України;
- б) гетьманська булава;
- в) великий Державний Герб України;
- г) Державний Гімн України.

7. Джерело державної влади в Україні:

- а) Верховна Рада України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Президент України;
- г) народ України.

8. Ким затверджується великий Державний Герб України:

- а) всеукраїнський референдум;
- б) Президент України;
- в) Верховна Рада України;

г) усіма зазначеними вище.

9. Конституцією України визначено, що не існує таких груп основних прав:

- а) громадянські права;
- б) політичні права;
- в) юридичні права;
- г) культурні права.

10. Скільки статей включає в себе Конституція України:

- а) 106;
- б) 116;
- в) 166;
- г) 161.

Література

Основна:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.

2. Конституція України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. К. І. Чижмарь, О. В. Лавриновича. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 290 с.

3. Основи правознавства : навчальний посібник / Ю. А. Хоптяр, В. І. Адамовський, О. Л. Баженов, А. А. Лубчинський, А. Л. Глушковацький, А. В. Семенюк-Прибатень. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 407 с.

4. Загальна теорія держави і права: стереотипне видання / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 400 с.

5. Правознавство : підручник. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. 505 с.

6. Попович В. М. Теорія держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 384 с.

7. Пушкіна О. В., Шкабаро В. М., Заворотченко Т. М. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підручник. Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП імені Альфреда Нобеля, 2011. 336 с.

8. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків : «Консум». 2006. 644 с.

9. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.

10. Співак М. В. Державна політика здоров'язбереження: світовий досвід і Україна: монографія. Київ: інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. 536 с.

11. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: Навч. посібн. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.

12. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: Навч. посібн. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 544 с.

Законодавчі та нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. // Права людини: Міжнародні договори України. Київ, 1992.

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. // Права людини: Міжнародні договори України. Київ, 1992.

3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // ВВР Української РСР. 1990. № 31. Ст. 429.

4. Постанова Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 р. // ВВР Української РСР. 1991. № 38. Ст. 502.

5. Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВР. 1996. №30. Ст. 141.

6. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. // ВВР. 2005. № 2. Ст. 44.

7. Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. // Голос України від 01.03.2014. № 39. (Спецвипуск)

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2.

Тема: Основні поняття теорії права (2 год.)

Мета: розкрити основні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави та права, їхню сутність, призначення і функціонування в суспільстві, а також особливості політичної та правової свідомості та правового регулювання.

План

1. Поняття права, його ознаки, функції, принципи.
2. Система права.
3. Форми (джерела) права.
4. Закони і підзаконні акти та їх систематизація.

Ключові поняття: закон, право, нормативно-правовий акт, форми (джерела) права, нормативно-правовий договір, правовий прецедент, правовий звичай, система права, галузь права, інститут права, підгалузь права, принципи права, ознаки права.

1. **Право** – це свобода та обґрунтованість поведінки людей відповідно до чинних нормативно-правових актів та інших джерел права. **Юридичне об'єктивне право** – це система правил поведінки (норм), що встановлені і охороняються державою, є загальнообов'язковими для всіх суб'єктів права і виражають юридичні права, обов'язки та направлені на регулювання суспільних відносин. **Юридичне суб'єктивне право** – це певні можливості, межі поведінки, міра свободи, що належать суб'єктові, який сам вирішує користуватися ними чи ні.

2. **Система права** – це об'єктивно зумовлена внутрішня організація і культура права певної держави, яка виражає єдність і узгодженість юридичних норм та поділ їх на галузі і інститути відповідно до особливостей суспільних відносин.

3. **Форми (джерела) права** – це зовнішнє оформлення змісту загальнообов'язкових правил поведінки, які офіційно встановлені (санкціоновані) державою.

4. **Закон** – це нормативно-правовий акт органу законодавчої влади або самого народу, який регулює найважливіші суспільні відносини, приймається в особливому порядку і має найвищу юридичну силу.

Питання для самостійного опрацювання

1. Назвіть причини й закономірності виникнення права?
2. Назвіть та охарактеризуйте основні елементи правової системи та системи права.
3. У чому полягає цінність права?
4. Яке місце посідають норми права в системі соціальних норм?
5. Назвіть ознаки норм права.
6. Які способи (форми) викладу норм права в статтях нормативно-правового акту існують?
7. Які види юридичної відповідальності вам відомі?

Теми рефератів:

1. Поняття і ознаки права.
2. Функції права.
3. Джерела (форми) права: поняття і види.
4. Систематизація нормативно-правових актів, її мета і види.
5. Загальна характеристика галузей права України.
6. Поняття, ознаки і види норм права.
7. Структура норми права.
8. Тлумачення норм права.
9. Механізм правового регулювання.
10. Правові відносини: поняття, ознаки, види.
11. Правопорушення, їх види, склад, ознаки.
12. Юридична відповідальність, її характеристика.

Тестові завдання

1. Яка з перерахованих ознак не свідчить про появу держави:

- а) уведення податків та різноманітних зборів;
- б) розподіл членів суспільства за територіально-адміністративними ознаками;
- в) поступове зосередження приватної власності в руках однієї соціальної групи;
- г) зародження права.

2. Хто із учених античності першим побудував піраміду державної влади:

- а) Птахотеп;
- б) Конфуцій;
- в) Платон;
- г) Лао Цзи.

3. Представник природно-правової теорії виникнення держави та права:

- а) Платон;
- б) Г. Гроцій;
- в) Г. Тард;
- г) Є. Дюрінг.

4. Представник психологічної теорії виникнення держави та права:

- а) Аристотель;
- б) Б. Спіноза;
- в) Л. Петражицький;
- г) Л. Гумільов.

5. Спосіб організації державної влади, що включає в себе порядок утворення державних органів і розподіл компетенції між ними, – це:

- а) форма державного режиму;
- б) форма політичного устрою;
- в) форма державного устрою;
- г) форма правління.

6. Що не є формою державного устрою:

- а) федерація;
- б) республіка;
- в) конфедерація;
- г) унітарна держава.

7. Система всіх органів держави, які виконують її завдання та функції, – це:

- а) установи держави;
- б) апарат держави;
- в) механізм держави;
- г) підприємства держави.

8. Що не є органом або гілкою державної влади:

- а) законодавча влада;
- б) виконавча влада;

- в) виправна влада;
- г) судова влада.

9. Що не є складником структури правової норми:

- а) прецедент;
- б) гіпотеза;
- в) диспозиція;
- г) санкція.

10. Що не є видом форми (джерела) права:

- а) правовий звичай;
- б) юридичний прецедент;
- в) юридичний обов'язок;
- г) нормативний акт.

Література

Основна:

1. Власенко Д. Й. Історія держави і права: курс лекцій. Зразки тестових завдань. Одеса : Астропринт, 2006. 204 с.
2. Загальна теорія держави і права / За ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 400 с.
3. Зозуля Є. В., Туренко О. С., Іванов І. В. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. Херсон : «Олді-Плюс», 2018. 308 с.
4. Загальна теорія держави і права: стереотипне видання / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 400 с.
5. Основи правознавства : навчальний посібник / Ю. А. Хоптяр, В. І. Адамовський, О. Л. Баженов, А. А. Лубчинський, А. Л. Глушко-вецький, А. В. Семенюк-Прибатень. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 407 с.
6. Правознавство : підручник / В. В. Соловйова, О. О. Сердюк, О. А. Кирпичов, А. І. Сирота, О. Є. Картамишева, К. М. Пилипенко, Т. О. Мізіна, Ю. М. Фролов, В. К. Антошкіна, О. М. Олійник. Донецьк : Юго-Восток, 2008. 505 с.
7. Попович В. М. Теорія держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 384 с.
8. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / Пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
9. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : Підручник. Харків: Еспада, 2006. 776 с.

10. Співак М. В. Державна політика здоров'язбереження: світовий досвід і Україна : монографія. Київ: інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2016. 536 с.

11. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 584 с.

12. Трофанчук Г. І. Історія держави та права : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 568 с.

Законодавчі та нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. // Права людини: Міжнародні договори України. Київ, 1992.

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. // Права людини: Міжнародні договори України. Київ, 1992.

3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // ВВР Української РСР. 1990. № 31. Ст. 429.

4. Постанова Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 р. // ВВР Української РСР. 1991. № 38. Ст. 502.

5. Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВР. 1996. №30. Ст. 141.

6. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. // ВВР. 2005. № 2. Ст. 44.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3.

Тема: Основи сімейного законодавства (2 год.)

Мета: розкрити суть правових норм, спрямованих на врегулювання особистих немайнових та майнових відносин між: подружжям, батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, опікунами, піклувальниками та підопічними, патронатними вихователями та їх вихованцями та інших сімейних відносин між членами сім'ї та родичами.

План

1. Поняття, джерела і принципи сімейного права.
2. Умови та порядок укладання шлюбу.
3. Підстави і процедура припинення шлюбу.
4. Права і обов'язки батьків і дітей.

Ключові поняття: сімейне право, Сімейний кодекс України, шлюб, умови для укладання шлюбу, припинення шлюбу, права та обов'язки, патронат, аліменти, утримання.

1. **Сімейне право** – це сукупність правових норм, що регулюють особисті немайнові і похідні від них майнові відносини між подружжям, батьками і дітьми, іншими членами сім'ї і т. д.

2. **Шлюб** – це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану (далі – РАЦС).

3. **Припинення шлюбу** – це юридичний факт, у разі якого припиняється особисті та майнові правовідносини подружжя.

4. **Мати, батько мають рівні права та обов'язки** щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою.

Питання для самостійного опрацювання

1. Шлюб і умови його укладання.
2. Державна реєстрація шлюбу.
3. Припинення шлюбу.
4. Шлюбний договір.
5. Особисті немайнові права і обов'язки батьків.
6. Майнові права і обов'язки батьків та дітей.

Теми рефератів:

1. Сімейне право як самостійна галузь права чи підгалузь

- ци-вільного права.
2. Історія формування сімейного законодавства України.
 3. Звичай як джерело сімейного права.
 4. Поняття сім'ї у законодавстві України.
 5. Новели Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року.

Тестові завдання

1. Сімейний кодекс України набрав чинності:

- а) 1 січня 2001 року;
- б) 1 вересня 2001 року;
- в) 1 січня 2004 року;
- г) 1 вересня 2004 року.

2. Шлюб ґрунтується на:

- а) вільній згоді батьків подружжя;
- б) вільній згоді чоловіка та жінки;
- в) основі укладення шлюбного контракту;
- г) законодавчо не визначено.

3. У якому випадку шлюб породжує права та обов'язки подружжя щодо Сімейного кодексу України:

- а) якщо його зареєстровано у церкві;
- б) якщо чоловік і жінка проживають разом без шлюбу більше семи років;
- в) якщо зареєстрований в органах реєстрації актів цивільного стану;
- г) усі вищезазначені варіанти.

4. Зарученими вважаються особи:

- а) які подали заяву про реєстрацію шлюбу;
- б) батьки яких домовилися про процедуру реєстрації шлюбу;
- в) що уклали шлюбний контракт;
- г) котрі зареєстрували шлюб у церкві.

5. Коли проводиться реєстрація шлюбу після подання заяви:

- а) за два тижні після цього;
- б) за один місяць після подання;
- в) за два місяці;
- г) за один місяць і два тижні після цього.

6. Особи, які вступають у шлюбні відносини, мають право:

- а) вирішувати питання про місце проживання;
- б) бути взаємообізнаними про стан здоров'я одне одного;

- в) вибору занять, професії;
- г) усі вищезазначені варіанти.

7. В якому віці чоловіки мають право одружуватися:

- а) у 16 років;
- б) у 17 років;
- в) у 18 років;
- г) у 19 років.

8. В якому віці жінки мають право виходити заміж:

- а) у 16 років;
- б) у 17 років;
- в) у 18 років;
- г) у 19 років.

9. Яке прізвище отримує подружжя після реєстрації шлюбу:

- а) жінка - прізвище чоловіка;
- б) чоловік - прізвище жінки;
- в) залишаються зі своїми прізвищами;
- г) можливий будь-який із зазначених варіантів.

10. Орган реєстрації актів цивільного стану припиняє дію шлюбу за заявою одного із подружжя, якщо інший:

- а) відсутній або у відрадженому;
- б) визнаний недієздатним;
- в) перебуває в декретній відпустці;
- г) визнаний непрацездатним.

Література

Основна:

1. Анопій І. В. Сімейне право України. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 360 с.
2. Дзера О. В. Сімейне право України: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 520 с.
3. Загальна теорія держави і права / За ред. О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 400 с.
4. Совгиря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: Навч. посібн. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
5. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.

6. Конституція України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. К.І. Чижмарь, О.В. Лавриновича. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 290 с.

7. Основи правознавства : навчальний посібник / Ю. А. Хоптяр, В. І. Адамовський, О. Л. Баженов, А. А. Лубчинський, А. Л. Глушковецький, А. В. Семенюк-Прибатень. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 407 с.

8. Загальна теорія держави і права: стереотипне видання / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 400 с.

9. Правознавство: Підручник. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. 505 с.

10. Попович В. М. Теорія держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 384 с.

11. Пушкіна О. В., Шкабаро В. М., Заворотченко Т. М. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник. Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП імені Альфреда Нобеля, 2011. 336 с.

12. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. Харків: «Консум». 2006. 644 с.

13. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с.

14. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Пов-ний курс: Навч. посібн. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 544 с.

15. Трудове право України: підручник / За заг. ред. М. І. Іншина, В. Л. Костюка, В. П. Мельника. Київ : Центр учбової літератури, 2016. С. 259-260.

16. Харитонов Є. О. Цивільне та сімейне право: Навчальний посібник. Київ: «Фенікс», 2018. 598 с.

17. Чеховська І. В., Самілик Л. О. Сімейне право: практикум. Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. 132 с.

Законодавчі та нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. // Права людини: Міжнародні договори України. Київ, 1992.

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. // Права людини: Міжнародні договори України. Київ, 1992.

3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // ВВР Української РСР. 1990. № 31. Ст. 429.

4. Постанова Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 р. // ВВР Української РСР. 1991. № 38. Ст. 502.

5. Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВР. 1996. №30. Ст. 141.

6. Сімейний кодекс від 10 січня 2002 р. // Голос України від 26.02.2002. № 38.

7. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435 // ВВР України. 2003. № 40-44. Ст. 356.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4.

Тема: Основи трудового законодавства (2 год.)

Мета: вивчення основних принципів та інститутів трудового права, напрямів правового регулювання трудових та тісно пов'язаних з ними відносин, набуття навичок роботи з нормативними актами.

План

1. Визначення трудового права і його джерела.
2. Поняття трудового договору та правовідносин у сфері праці.
3. Робочий час і час відпочинку.
4. Трудова дисципліна, обов'язки працівника та види дисциплінарних стягнень.

Ключові поняття: трудове право, права та обов'язки, профспілка, комісія по трудовим спорам, матеріальна відповідальність, трудовий договір, робочим часом, трудова дисципліна, дисциплінарні стягнення, догана, звільнення.

1. **Трудове право** – це галузь права, що об'єднує норми, які регулюють суспільні відносини у сфері праці.

2. **Трудовий договір** – це угода між працівником і власником (або уповноваженим органом) підприємства, установи, організації, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з дотриманням правил внутрішнього трудового розпорядку, а власник зобов'язується виплачувати зарплату і забезпечувати належні умови праці.

3. **Робочим часом** вважається час, протягом якого працівник повинен виконувати свої трудові обов'язки згідно є діючим законодавством про працю, правилами внутрішнього трудового розпорядку і колективним трудовим договором.

4. **Трудова дисципліна** на підприємствах в установах, організаціях забезпечується створенням необхідних організаційних та економічних умов для нормальної високопродуктивної роботи, свідомим ставленням до праці, методами переконання, виховання, а також заохочення за сумлінну працю.

Питання для самостійного опрацювання

1. У чому полягають особливості джерел трудового права?

2. Охарактеризуйте умови, що складають зміст колективного договору.
3. Що являє собою зміст трудового договору?
4. Назвіть методи забезпечення трудової дисципліни.
5. Визначте сторони колективних трудових спорів

Теми рефератів:

1. Поняття, предмет, методи трудового права.
2. Загальна характеристика трудового законодавства.
3. Поняття, сторони, зміст і види трудового договору.
4. Трудові правовідносини (суб'єкти, об'єкти, зміст).
5. Колективний договір.
6. Трудовий договір.
7. Робочий час і його види. Поняття і види часу відпочинку.
8. Оплата праці.
9. Порядок розгляду індивідуальних трудових спорів.
10. Порядок розгляду колективних трудових спорів.

Тестові завдання

1. Вкажіть, у якому з випадків не застосовується норма трудового права:

- а) токарь працює на державному підприємстві;
- б) водій працює у приватному підприємстві;
- в) майстер із ремонту телевізорів працює самостійно за індивідуальною ліцензією;
- г) вчитель працює за контрактом у приватній школі.

2. Які функції трудового права вирізняють за напрямками правового впливу:

- а) економічні;
- б) соціальні;
- в) ідеологічні або виховні;
- г) всі перераховані функції.

3. Із кількох статей складається Кодекс законів про працю України:

- а) 265;
- б) 275;
- в) 285;
- г) 295.

4. Сторони колективного договору – це:

- а) трудовий колектив і власник;
- б) працівник і власник;
- в) уповноважений орган і власник;
- г) всі вищезазначені сторони.

5. Учасником трудових правовідносин може бути особа, котра досягла:

- а) 16 років;
- б) 17 років;
- в) 18 років;
- г) 20 років.

6. Трудовий договір може бути:

- а) безстроковим;
- б) на визначений строк;
- в) на час виконання певної роботи;
- г) всі вищезазначені види.

7. Строк випробування при прийнятті на роботу не може перевищувати для робітників:

- а) двох тижнів;
- б) одного місяця;
- в) трьох місяців;
- г) шести місяців.

8. Для якої категорії працівників не допускається встановлення випробування при прийнятті на роботу:

- а) працівника, який працював на такій же роботі;
- б) працівника, який обіймає посаду низькокваліфікованого працівника;
- в) звільненого в запас з лав Збройних Сил України;
- г) працівника, що поєднує працю з навчанням у вищому навчальному закладі.

9. Що повинна зробити адміністрація у разі переведення працівника на іншу постійну роботу:

- а) видати письмовий наказ;
- б) попередньо повідомити про це працівника, роз'яснивши необхідність;
- в) отримати попередню згоду працівника;
- г) усі вищезазначені дії.

10. До трудової книжки працівника не заносяться такі відомості:

- а) про працівника;
- б) про роботу;
- в) про нагородження і заохочення;
- г) про стягнення.

Література

Основна:

1. Болотіна Н. Б. Трудове право України: підручник. Київ : Вікар, 2006. С. 50–51.
2. Дмитренко Ю. П. Трудове право України: підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 624 с.
3. Конституційне право України. Повний курс: навчальний посібник / О. В. Совгіря, Н. Г. Шукліна. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 556 с.
4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.
5. Конституція України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. К. І. Чижмарь, О. В. Лавриновича. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 290 с.
6. Основи правознавства: навчальний посібник / Ю. А. Хоптяр, В. І. Адамовський, О. Л. Баженов, А. А. Лубчинський, А. Л. Глушковецький, А. В. Семенюк-Прибатень. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 407 с.
7. Правознавство: Підручник. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. 505 с.
8. Пушкіна О. В., Шкабаро В. М., Заворотченко Т. М. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник. Дніпропетровськ: Вид-во ДУЕП імені Альфреда Нобеля, 2011. 336 с.
9. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс: Навч. посібн. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 544 с.
10. Татарчук І. В. Трудове право України: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 172 с.
11. Трудове право України: підручник / За заг. ред. М.І. Іншина, В. Л. Костюка, В. П. Мельника. Київ : Центр учбової літератури, 2016. С. 259-260.

12. Щербина В. І. Трудове право України: підручник / за ред. В. С. Венедіктова. Київ : Істина, 2008. С. 16-17.

Законодавчі та нормативно-правові акти:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. // Права людини: Міжнародні договори України. Київ, 1992.

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 р. // Права людини: Міжнародні договори України. Київ, 1992.

3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. // ВВР Української РСР. 1990. № 31. Ст. 429.

4. Постанова Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України» від 24 серпня 1991 р. // ВВР Української РСР. 1991. № 38. Ст. 502.

5. Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВР. 1996. №30. Ст. 141.

6. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. // ВВР. 2005. № 2. Ст. 44.

7. Кодекс законів про працю України // Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки Кодекс України, Кодекс, Закон від 10.12.1971 №322-VIII.

Аудиторна робота: усне опитування, співбесіда, заслуховування доповідей, дискусія.

САМОСТІЙНА РОБОТА ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота є складовим і водночас творчим, індивідуальним та окремим видом навчальної і наукової роботи студента поряд із лекцією та семінарським заняттям. Її суттєвими ознаками є робота безпосередньої участі викладача, але за обов'язкового контролю. Вона є внутрішньою основою зв'язку різних видів і форм занять, одним із основних методів засвоєння знань, охоплює всі форми і види діяльності навчального процесу, всю пізнавальну діяльність студентів.

Самостійна робота студента – це основний засіб засвоєння студентом навчального матеріалу у вільний від обов'язкових навчальних занять час. Її зміст визначається робочою програмою дисципліни та методичними рекомендаціями викладача.

Викладач визначає обсяг і зміст самостійної роботи, узгоджує її з іншими видами навчальної діяльності, розробляє методичні засоби проведення поточного та підсумкового контролю, аналізує результати самостійної навчальної роботи кожного студента.

За великого навчального навантаження, дефіциту часу важливе значення для студента має раціональне планування самостійної роботи. План допомагає правильно розподілити, економно використовувати свій час.

Формами контролю самостійної роботи студента виступають колоквиуми, індивідуальні та групові співбесіди, тестовий контроль, контрольна робота.

Про організацію самостійної роботи студенти мають дотримуватися таких вимог¹:

1. Систематичність і безперервність.
2. Послідовність у роботі.
3. Правильне планування самостійної роботи, раціональне використання часу.
4. Використання відповідних методів, способів і прийомів роботи.

¹ На допомогу першокурснику: Довідник для студентів історичного факультету / Упоряд. В. А. Дубінський, С. Г. Вонсович. За ред. С. А. Копилова. Кам'янець-Подільський державний університет, 2007. С. 28.

5. Виконання всіх вимог викладача.

Обов'язковим елементом самостійної роботи студента є занотовування змісту прочитаного з книги чи журналу. Процес занотовування активізує головні ідеї та положення, фіксує найважливіше у змісті, позитивно впливає на запам'ятовування матеріалу. Залежно від мети та подальшого використання, від призначення студенти можуть використовувати такі форми занотовування:

- **бібліографічна довідка** – у ній зазначають автора тексту, заголовок, видавництво, рік видання, загальну кількість сторінок;
- **план** – коротка форма запису при читанні книги;
- **тези** – стислий виклад прочитаного тексту;
- **конспект** – послідовний виклад змісту книги, журналу, статті.
- **виписки** – дослівні цитати або довільні фрагменти, коли думка автора викладається словами студента з книжкового чи журнального тексту;
- **анотація** – короткий виклад основних положень джерела;
- **резюме** – короткий виклад тексту статті;
- **рецензія** – аналіз, оцінка, відгук.

ЗАПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ

1. Дайте визначення юридично-об'єктивного та юридично-суб'єктивного права.
2. Визначте систему права.
3. Дайте визначення й характеристику ознак держави.
4. Які ви знаєте теорії походження держави?
5. Охарактеризуйте форми держави.
6. Що таке функції держави?
7. Визначте основні форми реалізації норм права.
8. Дайте характеристику форм та джерел права.
9. Систематизація законодавства.
10. Назвіть види правопорушень.
11. Юридична відповідальність, її підстави та мета.

12. Дайте характеристику структури Конституції України 1996 р.
13. Яке призначення преамбули Конституції України?
14. Які ознаки Української держави закріплено в Конституції України?
15. У чому полягає принцип поділу державної влади?
16. Дайте характеристику державної символіки України.
17. Загальна характеристика прав, свобод обов'язків людини і громадянина.
18. Як класифікуються всі права та свободи людини і громадянина?
19. Розгляньте поняття та зміст громадянства України.
20. Які принципи та гарантії закріплює Конституція України?
21. Поняття трудового договору та правовідносин у сфері праці.
22. Розгляньте порядок прийняття на роботу та підстави звільнення.
23. Визначте тривалість робочого часу і часу відпочинку.
24. Охарактеризуйте обов'язки працівника та види дисциплінарних стягнень.
25. Назвіть види матеріальної відповідальності.
26. У яких випадках шлюб може бути розірвано?
27. Назвіть основні права та обов'язки суб'єктів сімейного права.

ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА(ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКІ ЗАВДАННЯ) ТА МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Мета: самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з політичної теорії держави та навичок самостійної роботи.

Індивідуальна робота студента є формою навчального навантаження, спрямованого на виконання та розвиток його творчих можливостей шляхом індивідуального підходу. Індивідуальна робота здійснюється під керівництвом викладача в позааудиторний час за окремим графіком, складеним кафедрою і з урахуванням потреб і можливостей студента. Індивідуальна робота спрямована на поглиблене вивчення окремих навчальних дисциплін.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання – вид позааудиторної роботи студента навчально-дослідного та проектно-конструкторського характеру, що має практичне значення. Мета ІНДЗ – самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу, розвиток навичок самостійної роботи. ІНДЗ виконується на основі знань, умінь та навичок, одержаних під час лекційних та семінарських занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Оцінка за ІНДЗ виставляється на підсумковому занятті з дисципліни на основі попереднього ознайомлення викладача зі змістом ІНДЗ. Можливий захист завдання шляхом усного звіту студента про виконану роботу (до 5 хвилин). Оцінка за ІНДЗ є обов'язковим компонентом семестрової оцінки і враховується при виведенні підсумкової оцінки з навчального курсу¹.

При вивченні матеріалу курсу «Соціологія фізичної культури і спорту» обов'язковим є виконання реферату.

Реферат – короткий виклад змісту одного або кількох документів. Він є одним із видів самостійної роботи студента, що до-

². На допомогу першокурснику: Довідник для студентів історичного факультету / Упоряд. В. А. Дубінський, С. Г. Вонсович. За ред. С. А. Копилова. Кам'янець-Подільський державний університет, 2007. С. 32.

помагає, опрацювавши відповідні джерела, наукову та методичну літературу, поглиблено вивчити проблеми курсу «Соціологія фізичної культури і спорту». Підготовка реферату виробляє навички самостійного аналізу джерел та наукової літератури, систематизації матеріалу та його стислого викладу. Студент самостійно вибирає одну із запропонованих тем.

Розпочинати роботу над рефератом необхідно із складання бібліографії, яка має нараховувати не менше 5-ти найменувань літератури. На даному етапі важливим є два взаємопов'язані моменти: вміння «читати» і вести запис прочитаного. Щоб глибоко зрозуміти зміст книги, потрібно раціонально її читати.

Після опрацювання всієї доступної джерельної бази необхідно скласти план реферату, в якому має бути вступ, основна частина, висновки, список літератури та додатки (при наявності).

У вступі обґрунтовується актуальність теми, її особливості, значущість щодо соціальних потреб суспільства та розвитку досліджуваної проблеми; з'ясовується стан її висвітлення в літературі, формулюється мета та завдання роботи; виокремлюються методи дослідження.

В основній частині реферату наводяться основні теоретичні ідеї, що висвітлюють дану проблему, визначають сутність (головний зміст) проблеми, основні чинники (фактори, умови), що зумовлюють розвиток явища або процесу, який вивчається. Наводиться перелік основних змістових аспектів проблеми, які розглядаються вченими. Визначаються недостатньо досліджені питання, вказується на слабку розробленість окремих проблем. Розкривається зміст кожного питання в логічній послідовності з елементами самостійного аналізу сучасного стану процесу або явища.

У висновках мають бути власні узагальнення, ідеї, думки, оцінки, пропозиції. У кінці реферату подається список літератури та додатків. У додатках наводяться таблиці, схеми, які суттєво полегшують розуміння праці.

Реферат повинен мати обсяг 12-15 сторінок комп'ютерного набору, 14 кегель (Times New Roman), інтервал 1,5, поля 2,5 – ліворуч, 1,5 – праворуч, 2,5 – верхні та не менше 2,0 – нижні поля. На сторінці має бути 30 рядків. На титульній сторінці реферату зазначається: назва навчального закладу, кафедра, тема, приз-

вище, ім'я, група, курс студента, що виконав реферат. Прізвище, ім'я, по батькові, вчене звання викладача, що перевірів реферат, місце і рік написання.

Оцінювання реферату здійснюється за такими критеріями:

- вміння ставити проблему;
- вміння обґрунтовувати її соціальне значення;
- розуміння автором співвідношення між реальною проблемою та рівнем її концептуальності;
- повноту висвітлення літературних джерел, глибина їх аналізу;
- володіння методами збирання, аналізу та інтерпретації емпіричної інформації;
- самостійність роботи, оригінальність в осмисленні матеріалу;
- обґрунтування висновків та рекомендацій.

При підготовці до написання реферату, за потребою, студент може консультуватися із викладачем.

ТЕМАТИКА РЕФЕРАТІВ З ІНДЗ

1. Суспільство і держава.
2. Основні закономірності виникнення держави і права.
3. Теорії виникнення держави.
4. Поняття та ознаки держави.
5. Держава і громадянське суспільство.
6. Правова держава, її сутність, ознаки.
7. Функції держави.
8. Механізм держави.
9. Апарат держави.
10. Форми держави.
11. Поняття і основні риси правової держави.
12. Поняття права і його властивості.
13. Право в системі нормативного соціального регулювання.
14. Об'єктивне і суб'єктивне право.
15. Структура права.
16. Система права і система законодавства України.
17. Норми права, їх класифікація і структура.
18. Юридичні та інші соціальні норми.

19. Джерела права України, їх характеристика.
20. Механізм правового регулювання суспільних відносин, його елементи.
21. Ефективність правового регулювання.
22. Законність і правопорядок, їх гарантії.
23. Поняття правової поведінки.
24. Правопорушення: поняття, причини, види.
25. Юридична відповідальність: поняття, ознаки, принципи.
26. Організація публічної влади в Україні.
27. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина, їх характеристика. Громадянство України як один з інститутів конституційного права.
28. Загальні принципи і джерела правового регулювання сімейних відносин.
29. Улаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.
30. Порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів).

МОДУЛЬНІ КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ Й МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Модульна контрольна робота (МКР) є складовою поточно-го контролю і здійснюється у формі виконання студентом модульного контрольного завдання.

Написання МКР є обов'язковим. До неї допускаються всі студенти. Студент, що не з'явився на МКР, отримує оцінку 0 балів.

Готуючись до написання контрольної роботи, насамперед необхідно підібрати і вивчити літературу, що стосується тематики, яка виноситься на написання роботи. Особливу увагу потрібно приділити опануванню змісту питань теми; запам'ятовуванню сутності явищ і процесів. Критеріями якості контрольної роботи є самостійність і творчість у висвітлюванні сутності запитань.

При оцінюванні контрольної роботи враховується:

- науковість аналізу явищ і процесів;
- рівень опанування студентом навчального матеріалу;
- логічність, конкретність й послідовність викладу матеріалу;
- уміння робити висновки і рекомендації;
- грамотне написання тексту;
- зовнішнє оформлення.

ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЬНИХ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Варіант 1

1. Система і структура права. Характеристика системи прав України.
2. Конституція України: сутність, структура, значення.
3. Громадянство України як один з інститутів конституційного права.

Варіант 2

1. Юридична відповідальність: поняття, ознаки, види, підстави, мета.
2. Поняття та ознаки держави. Держава і громадянське суспільство. Правова держава, її сутність, ознаки.
3. Поняття і система сімейного права. Загальні принципи і джерела правового регулювання сімейних відносин.

Варіант 3

1. Поняття, види, особливості джерел права. Джерела права України.
2. Кодекс законів про працю України: сутність, структура, значення.
3. Функції держави. Механізм держави. Апарат держави.

Варіант 4

1. Походження, сутність, функції і форма держави. Механізм держави.
2. Сімейний кодекс України: сутність, структура, значення.
3. Спадкування за законом і за заповітом.

Варіант 5

1. Поняття правовідносин, їх основні ознаки, структура, зміст.
2. Суспільство і держава. Основні закономірності виникнення держави і права.
3. Предмет, завдання, структура, значення трудового права України.

Варіант 6

1. Правопорушення: поняття, елементи, класифікація.
2. Сімейний кодекс України: сутність, структура, значення.
3. Поняття, зміст, види, форми трудового договору та порядок його укладання. Випробування при прийнятті на роботу.

Варіант 7

1. Поняття, підстави і види юридичної відповідальності.
2. Кодекс законів про працю України: сутність, структура, значення.
3. Теорії виникнення держави.

Варіант 8

1. Система законодавства України.
2. Трудові правовідносини та інші правовідносини, що пов'язані з найманою працею.

3. Правове регулювання перевodu і переміщення працівників. Загальні підстави припинення трудового договору.

Варіант 9

1. Норми права, їх класифікація і структура. Юридичні та інші соціальні норми.
2. Об'єктивне і суб'єктивне право. Структура права.
3. Загальні та додаткові підстави звільнення працівників за ініціативою роботодавця.

Варіант 10

1. Юридичні факти і їх класифікація.
2. Конституція України: сутність, структура, значення.
3. Норми права, їх класифікація і структура. Юридичні та інші соціальні норми.

Варіант 11

1. Поняття та види джерел права. Джерела права України, їх характеристика.
2. Поняття конституційного права, його предмет, джерела, значення.
3. Порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів).

Варіант 12

1. Немайнові і майнові права і обов'язки подружжя, батьків і дітей.
2. Предмет, завдання, значення трудового права України. Трудові правовідносини та інші правовідносини, що пов'язані з найманою працею.
3. Механізм правового регулювання суспільних відносин, його елементи.

Варіант 13

1. Улаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.
2. Конституція України і її структура.
3. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина, їх характеристика.

Варіант 14

1. Юридична відповідальність: поняття, ознаки, принципи, види, функції, мета, підстави для притягнення та звільнення від неї.
2. Загальні засади конституційного ладу України. Організація публічної влади в Україні.
3. Поняття правової поведінки. Правомірна поведінка.

Варіант 15

1. Правовідносини: поняття, зміст, елементи, види. Юридичні факти і їх класифікація.
2. Правопорушення: поняття, причини, види. Склад правопорушення і його ознаки.
3. Джерела трудового права України, їх характеристика.

Варіант 16

1. Сутність, сторони, зміст, порядок укладання і значення колективних договорів та угод. Колективні переговори.
2. Улаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.
3. Право в системі нормативного соціального регулювання.

Варіант 17

1. Поняття, зміст, види, форми трудового договору та порядок його укладання. Випробування при прийнятті на роботу.
2. Загальні принципи і джерела правового регулювання сімейних відносин.
3. Система права і система законодавства України.

Варіант 18

1. Правове регулювання переводу і переміщення працівників.
2. Громадянство України як один з інститутів конституційного права.
3. Норми права, їх класифікація і структура.

Варіант 19

1. Загальні підстави припинення трудового договору.

2. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина, їх характеристика.
3. Юридичні та інші соціальні норми.

Варіант 20

1. Звільнення працівників за власним бажанням та за ініціативою третіх осіб.
2. Механізм правового регулювання суспільних відносин, його елементи.
3. Механізм держави.

Варіант 21

1. Загальні та додаткові підстави звільнення працівників за ініціативою роботодавця.
2. Організація публічної влади в Україні.
3. Структура права.

Варіант 22

1. Робочий час і його регулювання за трудовим правом України.
2. Трудові спори і порядок їх розгляду.
3. Юридична відповідальність: поняття, ознаки, принципи.

Варіант 23

1. Час відпочинку і його регулювання за трудовим правом України.
2. Правопорушення: поняття, причини, види.
3. Джерела права України, їх характеристика.

Варіант 24

1. Матеріальна відповідальність сторін трудового договору. Поняття, підстави, види матеріальної відповідальності працівників.
2. Поняття правової поведінки.
3. Об'єктивне і суб'єктивне право.

Варіант 25

1. Трудова дисципліна. Дисциплінарна відповідальність за трудовим правом.

2. Законність і правопорядок, їх гарантії.
3. Форми держави.

Норми оцінювання завдань:

1 питання	6 балів
2 питання	7 балів
3 питання	7 балів
	Всього 20 балів

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ

1. Дайте визначення юридично-об'єктивного та юридично-суб'єктивного права.
2. Назвіть ознаки, функції та принципи права.
3. Охарактеризуйте типи права.
4. Дайте характеристику норм права.
5. Дайте визначення правовідносин.
6. Визначте систему права.
7. Дайте визначення й характеристику ознак держави.
8. Які ви знаєте теорії походження держави?
9. Охарактеризуйте форми держави.
10. Що таке функції держави?
11. Які ознаки характеризують правову державу?
12. Визначте основні форми реалізації норм права.
13. Дайте характеристику форм та джерел права.
14. Систематизація законодавства.
15. Покажіть співвідношення законності і правопорядку.
16. Назвіть види правопорушень.
17. Юридична відповідальність, її підстави та мета.
18. Дайте визначення та завдання Конституції України.
19. Характеризуйте історичні передумови розвитку конституційного процесу в Україні.
20. У чому проявився демократизм першої Конституції України 1710 року?
21. Назвіть основні конституційні проекти УНР (1918–1920 рр.).
22. Дайте характеристику структури Конституції України 1996 р.
23. Яке призначення преамбули Конституції України?
24. Які ознаки Української держави закріплено в Конституції України?
25. У чому полягає принцип поділу державної влади?
26. Дайте характеристику державної символіки України.
27. Загальна характеристика прав, свобод обов'язків людини і громадянина.
28. Як класифікуються всі права та свободи людини і громадянина?

29. Розгляньте поняття та зміст громадянства України.
30. Які принципи та гарантії закріплює Конституція України?
31. Охарактеризуйте систему конституційних обов'язків громадян України.
32. Які питання відносяться до компетенції місцевого самоврядування?
33. У чому полягає політико-правове значення Конституційного Суду?
34. Які повноваження Конституційного Суду України?
35. Який порядок утворення і склад Конституційного Суду?
36. Який порядок розгляду і прийняття рішень щодо законопроектів про внесення змін до Конституції України?
37. Чому порядок внесення змін до Конституції України ускладнений порівняно з процесом прийняття поточного законодавства?
38. Дайте визначення трудового права та його джерел.
39. Поняття трудового договору та правовідносин у сфері праці.
40. Розгляньте порядок прийняття на роботу та підстави звільнення.
41. Визначте тривалість робочого часу і часу відпочинку.
42. Охарактеризуйте обов'язки працівника та види дисциплінарних стягнень.
43. Назвіть види матеріальної відповідальності.
44. Визначте порядок розгляду індивідуальних трудових спорів.
45. Дайте визначення цивільного права і його системи.
46. Охарактеризуйте цивільні відносини та їх суб'єкти.
47. Дайте загальну характеристику Сімейному кодексу.
48. Які умови і порядок укладення шлюбу?
49. У яких випадках шлюб може бути розірвано?
50. Назвіть основні права та обов'язки суб'єктів сімейного права.

КРИТЕРІЇ ТА НОРМИ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТІВ

Поточне оцінювання здійснюється відповідно до «Положення про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка».

При оцінюванні рівня знань студента аналізу підлягають:

- характеристики відповіді: цілісність, повнота, логічність, обґрунтованість, правильність;
- якість знань (ступінь засвоєння фактичного матеріалу): осмисленість, глибина, гнучкість, дієвість, системність, узагальненість, міцність;
- ступінь сформованості уміння поєднувати теорію і практику під час розгляду ситуацій, практичних задач, в процесі політичної комунікації і соціалізації;
- рівень володіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки з проблем, що розглядаються;
- досвід творчої діяльності: вміння виявляти проблеми, розв'язувати їх, формувати гіпотези;
- самостійна робота: робота з навчально-методичною, науковою, допоміжною вітчизняною та зарубіжною літературою з питань, що розглядаються, вміння добувати інформацію з різноманітних джерел (нормативні, програмові; нормативні, преса), робота з комп'ютерною технікою, мережею Internet .

Дані критерії є підставою для оцінювання рівня знань, умінь і навичок студентів за стобальною шкалою з переведенням підсумкової оцінки в національну шкалу і шкалу ECTS.

**Таблиця відповідності шкал оцінок
якості засвоєння навчального матеріалу**

Національна шкала	Шкала ECTS
5 – відмінно (90 – 100 і більше балів)	A
4 – добре (75 – 89 балів)	BC
3 – задовільно (60 – 74 бали)	DE
2 – незадовільно (35 – 59 балів)	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)

Незадовільно (1 – 34 бали)	F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)
Зараховано (60 – 100 балів)	
Не зараховано (1 – 59 балів)	

Оцінювання навчальної роботи студентів здійснюється за 100-бальною шкалою:

Блок 2 (Правознавство)				Всього
Змістовий модуль 2	Самостійна робота	МКР	Сума за 2 блок	
20	10	20	50	100

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ

Абсолютна монархія – форма правління, за якою влада (законодавча, виконавча, судова) цілковито належить одній особі (цареві, королю, імператору).

Автократія (самодержавство) – система управління, що виявляється у необмеженій і безконтрольній владі однієї особи.

Автономія – відносно самостійні у здійсненні державної влади або місцевого самоврядування територіальні утворення у межах певної держави.

Авторитаризм – система влади, що характерна для антидемократичних політичних режимів. Влада концентрується в руках однієї особи або одного державного органу, при цьому знижується або виключається роль представницьких інститутів влади, ущемляються основні політичні права і свободи. Крайня форма авторитаризму – тоталітаризм.

Антидемократичний державний режим – державний режим, при якому суттєво утруднюються можливості реалізації прав і свобод громадян, а реальна влада зосереджується в руках неконтрольованої народом групи осіб чи в руках однієї особи.

Апарат органів виконавчої влади – організаційно поєднана сукупність структурних підрозділів і посад, які призначені для здійснення консультативних чи обслуговуючих функцій щодо виконання відповідними органами закріплених за ними повноважень.

Акт юридичний – акт (офіційний документ) волевиявлення держави, формально обов'язковий для виконання.

Аліменти – кошти, наданні у визначених законом випадках одними особами на утримання інших, які потребують матеріальної допомоги.

Апатрид – особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином. (особа без громадянства)

Батьки – батько та мати, записані органами реєстрації актів громадянського стану в книзі народжень і свідоцтві про народження дитини.

Батьківство – факт походження дитини від певного чоловіка (батька).

Батьківські права та обов'язки – особисті й майнові права та обов'язки, які закон надає батькам (батькові і матері) для забезпечення належного виховання і матеріального утримання дітей, а також захисту їхніх прав та інтересів.

Безробітні – працездатні громадяни працездатного віку, які з незалежних від них причин не мають заробітку або інших передбачених чинним законодавством доходів через відсутність відповідної роботи, зареєстровані у державній службі зайнятості, справді шукають роботу та здатні приступити до праці.

Важкі роботи – роботи, пов'язані з підвищеною витратою працівником психічних або фізичних зусиль.

Верховенство закону – визначальна роль закону в правовій системі держави, в діяльності всіх суб'єктів права, насамперед державних органів і посадових осіб.

Відповідальність юридична – вид відповідальності, сутність якої полягає у застосуванні до правопорушників передбачених законодавством санкцій, що забезпечується у примусовому порядку державою.

Відпустки – певний календарний період часу, що надається працівникам протягом року для відпочинку, відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, задоволення інших життєво важливих потреб та інтересів зі звільненням від виконання трудових обов'язків і збереженням місця роботи (посади) та зарплати (допомоги) у випадках, передбачених законом.

Відпустка щорічна – вставлена законом кількість календарних днів безперервного відпочинку, які щорічно надаються працівникові власником або уповноваженим ним органом із збереженням місця роботи і середнього заробітку.

Внутрішні функції держави – державні функції, які здійснюються у межах даної держави і в яких виявляється її внутрішня політика.

Галузь права – певна сукупність правових норм, що мають загальний предмет і метод правового регулювання.

Галузь законодавства – сукупність усіх чинних нормативно-правових актів, що мають загальний предмет і метод правового регулювання.

Гіпотеза – частина норми права, в якій встановлюються умови, за наявності яких діє правило, що встановлене в її диспозиції.

Громадянин – фізична особа (індивід), яка має громадянство даної держави.

Громадянство – необмежений у просторі й часі правовий зв'язок особи з конкретною державою, який зумовлює поширення на особу всіх конституційних прав і обов'язків.

Громадянське суспільство – незалежна, але взаємодіюча з державою форма співжиття людей, яка забезпечує найсприятливіші умови для діяльності громадян та їх об'єднань у всіх сферах суспільних відносин.

Делікт – порушення цивільно-правових норм, за яке передбачена цивільно-правова (майнова) відповідальність.

Деліктоздатність – здатність особи нести юридичну відповідальність за скоєні правопорушення.

Демократична держава – держава, що базується на визнанні та втіленні в суспільну практику таких принципів конституційного устрою, як народовладдя, політичний плюралізм, свобода й рівність громадян, реальність і невід'ємність прав людини тощо.

Демократичний державний режим – державний режим, при якому реально забезпечується реалізація широкого кола прав і свобод громадян, які мають реальні можливості впливати на формування та діяльність державних органів.

Держава – особлива політико-територіальна організація, що має суверенітет, спеціальний апарат управління й примусу і здатна надавати своїм велінням загальнообов'язкової сили для всього населення країни.

Державний апарат – система органів держави, які виконують управлінські функції.

Державна влада – здатність держави за допомогою державного апарату підкорювати своїй волі поведінку людей та їхніх об'єднань.

Державний суверенітет – повновладдя й незалежність держави, що полягають у її праві за власним розсудом вирішувати

свої внутрішні й зовнішні питання без втручання в них будь-якої іншої держави.

Деспотія – влада абсолютного монарха, особа якого обожнюється, тому відкидається необхідність додержуватися законів і моральних норм, що робить його владу дійсно нічим не обмеженою.

Джерело підвищеної небезпеки – об'єкт, експлуатація якого пов'язана з підвищеною ймовірністю завдання шкоди оточенню.

Джерело (форма) права – засіб зовнішнього виразу права, за допомогою якого воно набуває формальної визначеності та загальнообов'язковості.

Диктатура – необмежена політична, ідеологічна та економічна влада, яка здійснюється певною групою осіб на чолі з лідером, ім'я якого може дати назву тому чи іншому правлінню (бонапартизм, сталінізм тощо).

Диспозиція – частина норми права, в якій визначається певне правило поведінки, тобто те, що суб'єкт повинен (або може) робити чи не робити.

Дисциплінарна відповідальність – вид юридичної відповідальності, що виникає за порушення дисципліни у сфері трудових відносин і полягає в накладанні на винних мір дисциплінарного характеру: догани чи звільнення.

Дієздатність – передбачена нормами права здатність суб'єкта своїми діями набувати й здійснювати суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

Договір – взаємна угода між двома чи більше особами, яка спрямована на встановлення, зміну або припинення правовідносин.

Договір купівлі-продажу – усна або письмова угода за якою одна сторона (продавець) зобов'язується передати майно у власність іншій стороні (покупцеві), а друга сторона зобов'язується прийняти майно і сплатити за нього певну грошову суму.

Договір позики – договір за яким одна сторона (позикодавець) передає другій стороні (позичальникові) у власність (в оперативне управління) гроші або речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодав-

цеві таку ж суму грошей або рівну кількість речей того ж роду і якості.

Дуалістична монархія – монархія, в якій законодавча влада переходить до представницького виборного органу (парламенту), а монарх зберігає у своїх руках виконавчу владу і по своїй волі формує уряд, відповідальний перед ним.

Закон – нормативно-правовий акт, який регулює найважливіші суспільні відносини, приймається колегіальним представницьким органом державної влади (парламентом) або всенародним голосуванням (референдумом) і має вищу силу порівняно з іншими нормативно-правовими актами.

Законодавство – сукупність законів (актів найвищої юридичної сили, які видаються парламентом) даної держави.

Законність – правовий режим точного й неухильного здійснення законів та інших нормативних актів у всіх сферах державного й суспільного життя.

Звичай – правило поведінки людей, яке склалося історично, у результаті багаторазового повторення в певних ситуаціях, а тому виконується автоматично.

Злочин – суспільне небезпечне, протиправне, винне й карне діяння, яке завдає чи може завдати суттєвої шкоди певним суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом.

Зовнішні функції держави – державні функції, що здійснюються в процесі спілкування держави з іншими державами та міжнародними організаціями і в яких виявляється її зовнішня політика.

Імперія – велика багатонаціональна держава, яка створювалася шляхом насильницького (рідше – добровільного) приєднання незалежних держав або частин інших держав.

Інкorporація – об'єднання чинних нормативних актів в одному збірнику на основі певного критерію (за алфавітом, за хронологією, за предметом правового регулювання тощо) без зміни їх внутрішнього змісту.

Інститут права – частина норм певної галузі права, яка регулює конкретний вид чи сторону однорідних відносин.

Історичний тип держави і права – сукупність певних рис і ознак, які на різних етапах розвитку людства визначають соці-

альну сутність держави й права, тобто їх спрямованість па задоволення інтересів та потреб певного панівного класу.

Казус – подія, настання якої не викликане навмисною або необережною поведінкою особи, або випадкові дії, які мають ознаки правопорушення за винятком вини особи, що їх скоїла.

Кодекс – закон, у якому об'єднуються й систематизуються правові норми, що регламентують певну сферу суспільних відносин.

Кодифікація – об'єднання зі змінами їх внутрішнього змісту чинних нормативних актів у єдиний внутрішньо узгоджений акт.

Колективний договір – угода, що укладається між власником і найманими працівниками (колективом усіх, кому власник надає роботу) і регулює виробничі, трудові й соціально-економічні відносини сторін з метою узгодження їх інтересів на підприємствах, в установах, організаціях.

Консолідація – зведення в одне ціле кількох чинних нормативних актів.

Конституція – основний закон держави, в якому регламентуються найважливіші відносини у сферах державного устрою, організації й функціонування органів держави, правового статусу особи.

Конституційний закон – закон, який вносить певні доповнення, зміни, уточнення до тексту Конституції.

Конституційний суд – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні.

Конфедерація – форма державного устрою, за якої держави створюють об'єднані органи для досягнення конкретних цілей (наприклад, військові) за збереження в інших питаннях цілковитої самостійності.

Кримінальна відповідальність – вид юридичної відповідальності, яка настає за скоєння злочину і полягає у застосуванні до винної особи виду і міри покарання, передбаченого Кримінальним кодексом.

Материнство – правове становище жінки у зв'язку з народженням, утриманням і вихованням дітей.

Механізм держави – система державних організацій, які забезпечують реалізацію функцій держави.

Міністерства – центральні органи виконавчої влади, покликані формувати та реалізувати державну політику у відповідних сферах суспільного життя – (секторах державного управління), їх очолюють міністри, які за посадою є членами Кабінету Міністрів України і відповідно до цього мають статус політичних діячів (політиків).

Місцеве самоврядування – право певної територіальної громади (мешканців села, кількох сіл, селища або міста) самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

Монархія – форма державного правління, за якої вища державна влада зосереджується (повністю або частково) в руках однієї особи – монарха й передається як спадщина представникам правлячої династії.

Напівпрезидентська (змішана) республіка – форма республіканського правління, за якої президент обирається народом, але парламентові надаються певні повноваження щодо контролю за діяльністю президента під час формування уряду та здійснення виконавчої влади.

Народ – населення певної країни.

Народний суверенітет – повновладдя народу, здійснення ним своєї невід’ємної та неподільної влади самостійно й незалежно від будь-яких інших соціальних сил.

Населення – сукупність людей, які проживають на певній території та здійснюють свою життєдіяльність у межах адміністративної чи політичної одиниці.

Національний суверенітет – повновладдя нації у вирішенні всіх питань її національного життя аж до реальної можливості створення самостійної національної держави.

Необмежені монархії – монархії, в яких влада монарха ніким і нічим не обмежується, тобто у країні немає ні органів, ні законів, що могли б у якійсь мірі змінити або відмінити волю монарха.

Необхідна оборона – захист особою свого життя і здоров’я шляхом завдання шкоди нападникові. Це дії, вчинені з метою

захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони. Ст.36 ККУ.

Непереборна сила – надзвичайна подія (тобто явище, яке не залежить від волі людини), настання та шкідливі наслідки якої зобов'язана особа не могла ні передбачити, ні доступними їй засобами відвернути.

Нормативний договір – правило поведінки, яке встановлюється за взаємною домовленістю кількох суб'єктів і яке визнається і забезпечується державою.

Нормативно-правовий акт – виданий уповноваженим державним органом офіційний письмовий документ, у якому закріплюються норми права.

Норми права – формально визначені або санкційовані державою загальнообов'язкові правила поведінки загального характеру, реалізація яких забезпечується державними примусовими заходами.

Норми моралі – соціальні норми, які регулюють поведінку людей шляхом її оцінки з точки зору категорій добра і зла.

Обов'язок (юридичний) – передбачені правом міра й вид необхідної поведінки суб'єкта.

Об'єкти правовідносин – соціальні блага, з приводу яких суб'єкти вступають у правовідносини.

Об'єкт правопорушення – суспільні відносини, які охороняються правом і на які дане правопорушення посягає.

Об'єктивна сторона правопорушення – зовнішній вираз протиправного діяння.

Об'єктивне право – сукупність усіх чинних у державі правових приписів, які встановлюють, змінюють чи скасовують загальнообов'язкові правила поведінки і реалізація яких забезпечується можливістю застосування державного примусу.

Обмежені монархії – монархії, в яких влада монарха в тій чи іншій мірі обмежується повноваженнями певних державних органів.

Опіка – засіб охорони і захисту особистих і майнових прав та інтересів неповнолітніх, що не досягли 14 років і лишилися без батьківського піклування, а також повнолітніх осіб, яких суд визнав недієздатними внаслідок душевної хвороби або недоумства.

Особа – людина як суб'єкт, що має індивідуальні інтелектуальні та інші ознаки й усвідомлює себе членом спільності таких же суб'єктів.

Особа без громадянства – особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином

Охлократія – влада, яка орієнтується на вимоги натовпу й вночас намагається використати його для досягнення своїх цілей.

Охорона праці – система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувальних-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці.

Парламентарна (конституційна) монархія – монархія, в якій влада монарха в усіх сферах здійснення державної влади суттєво обмежується: йому надаються лише формальний статус глави держави і виключно представницькі повноваження.

Підгалузь права – частина галузі права, яка складається з норм, що регулюють суспільні відносини певного виду.

Підзаконний акт – правовий акт, який видається уповноваженими на те державними органами (Президентом, Кабінетом Міністрів тощо) на основі й на виконання законів.

Піклування – засіб охорони і захисту особистих і майнових прав та інтересів неповнолітніх віком від 14 до 18 років, а також громадян, яких суд визнав обмежено дієздатними внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними речовинами, та осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно захищати свої права й виконувати свої обов'язки.

Поділ влади – модель побудови державного апарату, згідно з якою влада в державі має поділятися між законодавчими, виконавчими та судовими органами.

Політична влада – здатність окремих суб'єктів диктувати свою волю суспільству, спрямовувати його розвиток у відповідності зі своїми потребами та інтересами.

Політична партія – об'єднання громадян прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, які мають головною метою участь у виробленні державної політики, формуванні органів влади, місцевого та регіонального самоврядування і представництво в їх складі.

Політична система суспільства – сукупність державних та недержавних (громадських) організацій, які беруть участь у політичних відносинах.

Помилування – повне або часткове звільнення конкретної особи від відбування кримінального покарання, заміна призначеної їй судом міри покарання або не відбутої його частини м'якшим покаранням.

Право – система загальнообов'язкових правил поведінки, що встановлені або санкціоновані державою і забезпечуються її примусом.

Правова держава – держава, в якій панує право, де діяльність усіх її органів і посадових осіб здійснюється на основі та в межах, визначених правом, де не тільки особа відповідальна за свої дії перед державою, а й держава несе реальну відповідальність перед особою за результати своєї діяльності.

Правова поведінка – передбачена нормами права соціальне значуща поведінка індивідуальних чи колективних суб'єктів, що контролюється їхніми свідомістю і волею.

Правовий звичай – звичай, схвалений державою і виконання вимог якого забезпечується державним примусом.

Правовий статус особи – сукупність закріплених у законодавстві прав, свобод, обов'язків громадян і гарантій їх здійснення.

Правовідносини – специфічні суспільні відносини, учасники яких виступають як носії прав та обов'язків, установлених нормами права.

Правоздатність – передбачена нормами права здатність суб'єкта мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

Правомірна поведінка – суспільно - необхідна, бажана й допустима, під кутом зору інтересів громадянського суспільства, поведінка індивідуальних і колективних суб'єктів, що полягає у здійсненні норм права, гарантується та охороняється державою.

Правоохоронні органи – органи, які держава наділяє компетенцією охорони суспільних відносин, урегульованих правом.

Правопорушення – суспільне небезпечне, шкідливе, протиправне, винне діяння деліктоздатної особи, за яке може бути накладене покарання чи стягнення.

Правопорядок – відповідність суспільних відносин приписам норм права.

Правосуб'єктність – здатність бути суб'єктом права (учасником правовідносин).

Працівник – фізична особа, яка працює на підставі трудового договору на підприємстві, в установі або організації чи у фізичної особи, яка використовує найману працю.

Предмет правового регулювання – певні суспільні відносини, які врегульовуються даною сукупністю правових норм (наприклад, відносини, пов'язані з власністю, з відносинами у сім'ї тощо).

Президентська республіка – республіка, в якій повноваження глави держави, а в деяких випадках – і глави уряду, належать президенту, який обирається непарламентським шляхом (а саме – громадянами держави) і формує уряд, що не несе відповідальності перед парламентом.

Проступки – правопорушення, які порушують приписи норм права, але не досягають рівня суспільної небезпеки, притаманної злочинам.

Релігійні норми – правила поведінки, які містяться у тих чи інших релігійних вченнях.

Республіка – форма державного правління, в якій вищі державні органи обираються населенням або формуються загальнонаціональним представницьким органом влади.

Санкція – частина правової норми, в якій містяться вказівки на ті негативні наслідки, що наступають для суб'єкта у разі невиконання ним правил, визначених у диспозиції, або умов, встановлених у гіпотезі норми права.

Система права – внутрішня організація права, що полягає в єдності й поодженості правових приписів певної держави.

Систематизація законодавства – упорядкування чинного нормативно-правового матеріалу, об'єднання його в єдину внутрішньо узгоджену систему.

Сімейне законодавство – сукупність нормативно-правових актів, які регулюють особисті і пов'язані з ними майнові відносини громадян, що виникають із шлюбу і належності до сім'ї.

Сімейне право – сукупність правових норм, які регулюють особисті й пов'язані з ними майнові відносини громадян, що виникають із шлюбу й належності до сім'ї.

Склад злочину – сукупність передбачених кримінальним законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, за якими суспільне небезпечне діяння визнається злочином.

Солідарна відповідальність – вид цивільно-правової відповідальності, за якої кредитор має право па свій розсуд вимагати від усіх або від кожного з боржників окремо повного або часткового виконання зобов'язання (наприклад, повернення боргу).

Соціальні норми – правила поведінки, які регулюють поведінку людей у суспільстві.

Спадщина – майно (в тому числі гроші, цінні папери) і сукупність майнових прав та обов'язків громадянина (спадкодавця), які після його смерті переходять до іншого суб'єкта (спадкоємця).

Співучасть – умисна спільна участь двох або більше осіб у вчиненні злочину.

Страйк – одночасна колективна відмова продовжувати роботу до задоволення вимог щодо виконання передбачених у законодавстві або в колективному договорі умов організації праці.

Суб'єкт правопорушення – суб'єкт, який вчинив правопорушення.

Суб'єкти правовідносин (суб'єкти права) – учасники (сторони) правовідносин, які пов'язані взаємними суб'єктивними правами і юридичними обов'язками.

Суб'єктивна сторона правопорушення – внутрішнє психологічне ставлення суб'єкта до вчиненого протиправного діяння та його наслідків.

Суб'єктивне право (право громадянина) – передбачена певною нормою права можливість суб'єкта поводити себе певним чином.

Субсидіарна відповідальність – вид цивільно-правової відповідальності іншої особи за зобов'язаннями основного боржника, який не може цілком або частково їх виконати.

Суспільство – це форма життєдіяльності людей, яка склалась історично і відокремилась від оточуючої людей природи.

Теократія – зосередження державної влади в руках духовенства або особисто глави церкви, що тягне за собою підвищення ролі релігійних норм у регулюванні суспільного та особистого життя, здійснення судочинства на основі релігійних догматів, перетворює державу на інструмент проведення політики в інтересах панівної церкви тощо.

Тиранія – влада, яка встановлюється і здійснюється шляхом відкритого, нічим не замаскованого насильства і жорстоко карає будь-яку незгоду і спроби протесту проти дій владних структур.

Тоталітаризм – антидемократичний державний режим, за якого фактично панує одна політична партія, яка зростається з державним апаратом, установлюються жорстка централізація в управлінні й партійно-державний контроль за всіма сферами суспільного життя.

Трудова дисципліна – необхідність додержання учасниками трудового процесу порядку й правил, закріплених у нормах права.

Трудовий договір – угода між працівником і власником (роботодавцем), за якою перший бере на себе зобов'язання виконувати роботу за певною спеціальністю, кваліфікацією або посадою, а другий зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату й забезпечувати певні умови праці.

Трудове законодавство – сукупність правових норм, які регламентують суспільні відносини, що виникають при застосуванні праці найманих працівників у процесі виробничої діяльності.

Унітарна держава – єдина централізована держава, що не має у своєму складі державних утворень і територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці (області, райони, провінції тощо).

Цивільне законодавство – сукупність нормативно-правових актів, які регулюють майнові відносини, пов’язані з володінням, користуванням і розпорядженням матеріальними благами, а також деякі особисті стосунки, пов’язані з майновими (наприклад авторське право) та виключно особисті немайнові відносини, об’єктами яких можуть бути, наприклад, ім’я, честь, гідність.

Цивільно-правова відповідальність – вид юридичної відповідальності, яка виникає у фізичної чи юридичної особи при невиконанні договірних зобов’язань або завданні майнової шкоди чи порушенні особистих немайнових прав (посягання на честь, гідність особи) і полягає у покладанні на винних обов’язку відшкодувати заподіяні потерпілим збитки.

Цивільно-правовий договір – угода двох чи більше осіб, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов’язків. Цивільно-правові договори є найпоширенішим видом цивільно-правових угод.

Федерація – держава, до складу якої входять кілька державних утворень (суб’єктів федерації).

Фізичні особи – індивіди (громадяни України, особи без громадянства, іноземці та особи з подвійним громадянством), які наділені законом цивільною правоздатністю та дієздатністю.

Форма держави – комплексне поняття, яке характеризує державу щодо форми правління, форми державного устрою та державного режиму.

Форма державного правління – порядок організації вищих державних органів, що визначає їхні структуру, компетенцію та взаємодію.

Форма державного устрою – територіальний поділ держави, взаємовідносини її складових частин між собою і державою в цілому та відповідну організацію державних органів.

Функції держави – основні напрями діяльності держави, в яких дістають своє вираження її сутність та соціальне призначення.

Функції права – основні напрями впливу права па суспільні відносини.

Шлюб – юридичне оформлений добровільний, вільний і рівноправний союз чоловіка і жінки, який породжує їхні взаємні

права й обов'язки, спрямовані на створення сім'ї, народження і виховання дітей.

Штраф – грошове стягнення, що накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні, кримінальні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених законами України.

Юридична відповідальність – закріплений у законі обов'язок правопорушника зазнати з боку держави певних санкцій за скоєне ним правопорушення.

Юридичний зміст правовідносин – зафіксовані в юридичних нормах, права та обов'язки учасників правовідносин.

Юридичні факти – конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують настання юридичних наслідків у вигляді виникнення, зміни чи припинення правових відносин

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Основи правознавства : навчальний посібник. Електронне видання / [Хоптяр Ю. А., Адамовський В. І., Баженов О. Л., Глушковецький А. Л., Лубчинський А. А., Семенюк-Прибатень А. В.]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. 372 с.

2. Основи соціально-правових відносин в суспільстві: [навчально-методичний посібник] / Найчук А. В., Адамовський В. І. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2022. 192 с.

3. Основи правознавства : навчальний посібник/ Ю. А. Хоптяр, В. І. Адамовський, О. Л. Баженов, А. А. Лубчинський, А. Л. Глушковецький, А. В. Семенюк-Прибатень. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 407 с.

4. Правознавство : навч. посіб. для студентів педагогічних спеціальностей / [Колектив авторів] / За ред. Д. В. Каменського, В. О. Мирошниченка. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 288с.

5. Правознавство: навчальний посібник / за заг. ред. С. В. Петкова. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. 360 с.

6. Правознавство: Підручник /За відп. ред. О.В. Дзери.10-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 848 с.

7. Правознавство: Навч. посіб. / С. В. Дрожжина, О. О. Одінцева, В. О. Кондратьєв та ін.; За ред. С. В. Дрожжиної. Київ: Знання, 2018. 350 с. (Вища освіта ХХІ століття).

8. Правознавство : навч. посіб. /В. М. Олуйко, Р. І. Кондратьєв, Р. О. Стефанчук та ін.; за ред. Р. І. Кондратьєва. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2018. 488 с.

9. Основи держави і права України: Підручник /За ред. проф. В. Л. Ортинського, проф. В. К. Грищука, М. А. Мацька. Київ : Знання, 2018. 583 с.

10. Пилипенко П. Д., Хома Н. М., Кельман М. С. та ін., Основи правознавства: Навчальний посібник. 2-ге видання, виправлене і доповнене. Львів : «Магнолія 2006», 2018. 467с.

11. Семарак О. С., Семарак І. О. Основи правознавства : навч. посіб. Київ : Знання, 2018, 480 с. (Вища освіта ХХІ століття).

Додаткова

12. Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 333 с.

13. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Харків : Еспада, 2017. 776 с.

14. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ, 2019. 688 с.

15. Шляхтун П. П. Конституційне право України: Підручник. Київ : Освіта України, КНТ, 2018. 592 с.

16. Цивільне право України: Академічний курс: підруч.: у 2 т. /За заг. ред. Я. М. Шевченко. Вид. 2-ге, доп. І перероб. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2016. Т. 1. Загальна частина. 696 с.

17. Цивільне право України: Академічний курс: підруч.: у 2 т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. Вид. 2-ге, доп. І перероб. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2011. Т. 2. Особлива частина. 520 с.

18. Дякович М. М. Сімейне право: навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Правова єдність, 2009. 512 с.

19. Мироненко В. П. Сімейне право України: підручник. Київ, Правова єдність, 2008. 477с.

20. Сімейне право України : Підручник / В. І. Борисова, І. В. Жилінкова. Київ : «Юрінком Інтер», 2006. 264 с.

21. Сімейне право України: Навчальний посібник /За ред. Є. О. Харитоновна. Київ : Істина, 2018. 200 с.

22. Сімейні правовідносини. Законодавство. Позовні заяви. Київ, «Юрінком Інтер», 2016. 320 с.

23. Бойко М. Д. Трудове право України : навчальний посібник. Вид.2-ге доповн. і перероб., Київ : Атіка, 2018. 316 с.

24. Болотіна Н. Б. Трудове право України : підручник. 5-те вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2018. 860 с. (Вища освіта XXI століття).

25. Болотіна Н. Б. Трудове право України : навч. посіб. Київ : Знання, 2018. 375 с.

26. Основи трудового права України: курс лекцій/ За ред. доктора юридичних наук, професора П. Д. Пилипенка. 4-те вид. виправ. і доп. Львів : Магнолія, 2018. 276 с.

27. Трудове право України: Академічний курс: підруч. для студ. Вищ. Навч. закл. / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак та ін.; За ред. П. Д. Пилипенко. – 3-тє видання, перероб. і доп. Київ : Видавничий Дім «Ін. Юре», 2010. 536 с.

28. Щербина В. І. Трудове право України : підручник / За ред. В.С. Венедиктова. Київ : Істина, 2017. 384 с.

Рекомендовані джерела інформації

1. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>

2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>

3. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/>

4. Офіційний сайт РадИ національної безпеки і оборони України URL: <http://www.rainbow.gov.ua/>

5. Офіційний сайт Постійного представництва України при ООН. URL: <http://www.uamission.org/>

6. Офіційний сайт Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляду). URL: <http://www.dnopr.kiev.ua>

«СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ СТУДІЇ»

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Формат 80x84/16 Ум. друк. арк. 2,84
Тираж ___ пр. Зам. № ___

Видавництво «_____»

Друк